

ÚLOHA PRIMÁRNÍ PREVENCE ANEB JAK INFORMOVAT O RIZIKOVÝCH JEVECH SPOJENÝCH S INTERNETEM

Kamil KOPECKÝ

V posledních dnech českým internetem stále rezonují zprávy o nebezpečné výzvě modrá velryba, kterou posilují různé druhy tiskových zpráv. Na projekt E-Bezpečí se v průběhu velikonočního týdne a následující dny obrátilo více než 70 klientů – dětí, rodičů a dětí, které upozorňují na vysoký stupeň nápodoby fenoménu – nejenom, že se děti zkoušejí zapojit se do hry/výzvy, ale také si např. malují na ruce symboly velryb, hovoří o hře/výzvě jako o skvělé zábavě, šíří informace a fotografie a dále fenomén posilují. Děje se přesně to, na co jsme upozornili již minulý týden. Policie argumentuje – s odkazem na zdroje InSafe a policejní varování z jiných zemí, že je její povinností upozornit na existující rizika, která jsou s hrou spojena. A argumentuje tím, že si myslí, že je nutné o rizikových fenoménech otevřeně mluvit. Ano, má pravdu, ale pouze částečně, ve velké části prohlášení se totiž bohužel mýlí...

Předně je nutné rozlišit primární prevenci – která je orientována přímo na děti (všeobecná primární prevence rizikového chování), od prostého informování rodičů a učitelů o existujícím problému. **Děti totiž nejsou dospělé osoby a informace o rizicích na ně mají naprosto jiný dopad, než na dospělé.** Aby se totiž dítě socializovalo, tak svět kolem sebe přirozeně napodobuje (imituje), případně se identifikuje s konkrétní osobou (třeba spolužákem) a jeho chováním. Samozřejmě je také svým okolím formováno, ovlivňováno, jednoduše... vychováváno. **Cílem prevence je pak především minimalizace vzniku rizika v příslušné skupině a snížení dopadu případného rizika v případě, že už se ve**

skupině projeví.

Aby primární prevence fungovala, musí splňovat několik základních bodů:

- 1. Primární prevence nikdy nesmí děti strašit, děsit, vyvolat v nich negativní odezvu.**
- 2. Primární prevence rizikového chování musí vždy probíhat v bezpečném prostředí a musí být řízena.**
- 3. Primární prevence rizikového chování by měla probíhat v limitovaných skupinách (ideálně 20-30 osob).**
- 4. Primární prevence musí ovlivňovat postoje cílové skupiny.**
- 5. Informace, které dítěti předkládáme, musí být vždy úměrné jejich věku.**

Pokusím se jednotlivé body blíže rozebrat.

1. Primární prevence nesmí nikdy děti strašit, děsit, vyvolat v nich negativní odezvu

Řada preventistů si myslí, že prevence založená na strachu, funguje. Opak je pravdou, **prevence postavená na strachu je nejméně efektivní forma prevence a má zcela opačný účinek, než snížit výskyt rizikového chování v dané skupině dětí.** ([Zdroj](#))

Na preventivní akci jedné nejmenované organizace jsem zažil situaci, kdy dětem ve 4. třídě ZŠ pouštěli v rámci lekcí o kyberšikaně video natočené [Amandou Todd](#), která krátce poté spáchala sebevraždu. Dopad? Žáci zažívali více než týden intenzivní strach, pomočovali se, trpěli nočními děsy, báli se chodit do školy. Dalším příkladem prevence pracující se strachem je prezentace jistého preventisty s názvem Peklo jménem Facebook. Opravdu věříte, že snad děti budou důvěřovat někomu, kdo bude demonizovat jejich oblíbenou komunikační platformu? Opravdu věříte, že prezentace obsahující drsné záběry poškozených dětí, které měly účet na této síti, něčemu pomůže?

Preventivní akce samozřejmě mohou obsahovat i drsnější záběry z příběhů, ty však vždy musí preventivní pracovníci uvést na pravou míru a dát dětem prostor na dotazy, na projevení vlastního názoru, vysvětlit případné nesrovnalosti. Výsledek musí být vždy pozitivní – děti cítí, že mají nové znalosti a dovednosti a že jsou lépe připraveny čelit případným rizikovým scénářům. **Preventivní akce u cílové skupiny nikdy nesmí vyvolat paniku a hysterii.**

2. Primární prevence rizikového chování musí vždy probíhat v bezpečném prostředí a musí být řízena

Primární prevence **musí vždy probíhat v bezpečném prostředí** – ve škole, v domácím prostředí, v prostorách preventivní organizace či jiných vhodných místech, a **musí být vždy řízena**. Má to svůj důvod – v tomto prostředí nemůže konfrontace dítěte s nebezpečným obsahem (třeba drastickou fotografií) vyvolat negativní reakci – třeba zkratkovité jednání. Proto také prevence neprobíhá tak, že by preventisté jezdili s megafony po městech a vykřikovali, jak je kyberšikana nebezpečná a jak děti nemají sdílet intimní materiály. Jak jsem již uvedl výše, **musí být preventivní akce vždy řízena – preventivním pracovníkem, učitelem, rodičem, který dohlédne na bezpečí svého publika**. Dítě, které se seznámí s novými informacemi, má řadu otázek, které mu může preventivní pracovník pomoci zodpovědět a hlavně uvést na pravou míru, vyvrátit mýty a poskytnout pravdivé informace. A třeba ho i uklidnit v situaci, kdy by reakce dítěte mohla být nepředložená.

Typickým příkladem rizikové situace, která vyžaduje řízenost a bezpečí, je právě challenge modrá velryba, obsahující velké množství nepravdivých, šokujících a zavádějících informací. V případě neřízeného příjmu informací z médií – ať již z bulvárních portálů či od youtuberů – **mohou nepodložené a přehnané informace napáchat obrovské škody**.

Děti mají výraznou tendenci k napodobování mediálně zprostředkovaného jednání a chování, protože v případě dětí nelze očekávat adekvátní schopnost odhadnout riziko (založenou na zkušenosti) tak, jako u dospělých osob...

(Zdroj obrázku: deasyphotographystudio.ie)

Při řízené prevenci dochází k minimalizaci rizika nápodoby, zatímco při nadměrné medializaci problému se riziko nápodoby zvyšuje. Podle Rady pro rozhlasové a televizní vysílání a dalších relevantní expertních panelů **mají děti výraznou tendenci k napodobování mediálně zprostředkovaného jednání a chování, protože v případě dětí nelze očekávat adekvátní schopnost odhadnout riziko (založenou na zkušenosti) tak, jako u dospělých osob.** Právě proto dochází k regulaci mediálního obsahu ([Zdroj](#)).

Oprávněnost obav z nápodoby se již v minulosti mnohokrát prokázala. Za zmínku stojí snad nejznámější případ, když byl v roce 2006 popraven Saddám Husajn, obletěly záběry popravy celý svět. Tragickým důsledkem této medializace bylo šest mrtvých dětí. V různých koutech světa tyto děti zemřely při hře na Husajnovu popravu. ([Zdroj](#))

Riziko nápodoby se projevuje např. u různých typů **adrenalinovaných výzev** inspirujících k jejich napodobování a následování. Typickým příkladem je např. [planking](#) (LDG), o kterém jsme v minulosti informovali již několikrát. Výzvy k plankingu vedly v řadě případů k vážnému ublížení si na zdraví a také několika úmrtím dětí i dospělých z celého světa ([Zdroj](#)).

Nápodoba se samozřejmě objevuje i v oblasti **pornografie** – děti přirozeně touží po informacích o sexu a hledají v prostředí internetu pornografii. Jenže... sledování pornografických pořadů u nich probouzí předčasný zájem o sexualitu, přičemž získávají deformovanou představu o sexu, u dívek zvyšuje sledování pornografie pravděpodobnost vzniku anorexie a dalších poruch příjmu potravy, sledování pornografie může mít vliv na neplánované rodičovství, dochází k předávání nežádoucích vzorců chování (násilí), pornografie zvyšuje toleranci dětí vůči normálním, ale také deviantním sexuálním praktikám apod. (podrobně [zde](#)).

3. Primární prevence rizikového chování by měla probíhat v limitovaných skupinách (ideálně 20-30 osob)

Pokud bude probíhat preventivní akce v malé skupině, dostanou děti dostatek prostoru na dotazy a preventista se jim může více věnovat. Je také schopen jich co nejvíce do preventivní činnosti aktivně zapojit, může s nimi účinně diskutovat, komunikovat, odpovídat na jejich dotazy apod. To vše **minimalizuje vznik paniky a nápodoby**, právě rozbor situace a objasnění fakt je to, co je velmi důležité. Tuto formu řízené prevence v limitovaných skupinách realizujeme např. v rámci aktivit projektu E-Bezpečí, podobně postupuje třeba ostravská Nebuď obět a další organizace.

S nárůstem publika se snižuje účinnost, proto je nutné v případě velkých skupin změnit preventivní metodu oslovení klientů. Některé organizace (třeba Seznam se bezpečně!) proto volí pro prevenci kombinaci preventivně zaměřeného videa s následnou diskusí, ve které nejdříve cílová skupina zhlédne preventivní video informující o rizikovém fenoménu na základě konkrétních příběhu,

po kterém následuje diskuse, ve které se mohou děti vyjádřit, ptát se, reagovat, vyjasňovat nesrovnalosti. To vše snižuje možnou paniku a hysterii a zvyšuje dopad aktivity. Pokud však dětem pustíme pouze preventivní video a nenásleduje rozbor a diskuse, pak jsme postupovali špatně...

4. Primární prevence musí ovlivňovat postoje cílové skupiny

Základem prevence je ovlivnit postoj cílové skupiny – a to pozitivním směrem. Když např. komunikujeme s dětmi o sociálních sítích, měníme jejich postoje např. směrem k mezilidské komunikaci, ověřování toho, s kým se baví, postoj k důležitosti jejich vlastních osobních údajů, k respektu k ostatním a také k nim samotným (vážením si sebe sama) apod. **Postoj si musí vytvořit dítě samo, úkolem preventisty je dítě k tomuto postoji přirozenou cestou přivést. Ovlivňování postojů totiž výrazně zvyšuje odolnost dětí vůči rizikovému chování.**

V prostředí škol se prevence orientuje především na posílení dobrých vztahů mezi dětmi (a také pedagogy) a na zvyšování kvality školního klimatu.

5. Informace, které dítěti předkládáme, musí být vždy úměrné jejich věku

Každá informace, kterou dítěti předkládáme, musí být úměrná jeho věku. Těžko budeme se šestiletými dětmi řešit, co je sex, a s 15letými dětmi, jak si mají nastavit bezpečné heslo. Každý věk má svá specifika, která je nutné respektovat a přizpůsobit se jim.

Zcela jistě tedy není vhodné a žádoucí s malými dětmi diskutovat třeba o plankingu, protože je pravděpodobné, že si prezentované situace vyzkouší. Stejně tak nebudeme s dítětem z první třídy diskutovat o různých sexuálních praktikách, protože to jednoduše nepochopí.

Na druhou stranu s nimi můžeme vést debatu o tom, jak se chránit na internetu, jak si ověřovat informace, jak si zabezpečit profil, jak si prověřit své internetové kamarády apod. Postupně pak paletu témat v návaznosti na fyzický a psychický vývoj dítěte rozšiřovat.

Slovo závěrem

Pokud chceme o rizikovém chování spojeném s internetem zodpovědně informovat, musíme si vždy uvědomit, že je důležitý jak samotný **obsah sdělení** (tj. pravda, ne hoax či fake news), tak i **forma, kterou sdělení předáváme**, a **komunikační kanál**, kterým informace předáváme (bulvár je zcela nevhodným komunikačním nástrojem). A velkou pozornost musíme věnovat také **dopadu našeho sdělení a případným následkům, které budou následovat**.

Dr. Kamil Kopecký
Univerzita Palackého v Olomouci, E-Bezpečí

P. S. Na závěr příkládám jeden příklad za všechny, který vám umožní udělat si představu o tom, jakou odezvu špatně a necitlivě šířené informace vyvolají.

Cituji: „Vážený pane Kopecký, obracím se na Vás s dotazem, jak se zachovat, když třída ZŠ (8.ročník) velmi pozitivně hovoří o tomto fenoménu, kreslí si velryby po rukách, fotí si je, neustále o tom mluví, každé naše slovo jsou schopni převrátit na téma „velryby“. Dnes dokonce přišel chlapec s pořezaným prstem od papíru, že je to úkol z „Modré velryby“. Jako třídní mě to trápí a nevím, zda o tom radši nemluvit, nebo mluvit, vysvětlovat. Jak byste reagoval Vy? Velmi děkuji za informace. S přáním klidných dní, XY, ZŠ XY“